

# A TUDOMÁNY ÉS AZ ÚJ MÉDIA VISZONYÁRÓL

Koltay Tibor

PhD, Dr. habil.

Szent István Egyetem Alkalmazott Bölcsészeti és Pedagógiai Kar

Koltay.Tibor@abpk.szie.hu

Az új (vagy más néven közösségi) médiát sokan olyan eszközként üdvözlik, mint amely a tudományos kommunikáció területén új és hatékony eszközöket kínál a tudás megvalósításához és megosztásához. Ez nem egyértelmű, de látjuk, hogy az új média már kezd nyomot hagyni a tudományos kommunikáción, bár hatása még nem nevezhető hosszán tartónak és rendszeresnek.

Az új média fogalma összetett és ellentmondásos (Green – Beavis, 2013). Nem kétséges, hogy az új média közegeiben a felhasználók magukat és érdeklődésüket közvetett (mediatizált) terekben fejezik ki, és ezeknek a reprezentációknak az útján lépnek egymással interaktív kapcsolatba (Jarrett, 2008). Írásom célja szempontjából ennyi meghatározás elégséges. Érdeemes viszont néhány eszközt, szolgáltatást megneveznem, hiszen az új média a Web 2.0 kínálta szolgáltatásokra épül. A szolgáltatások tehát (többek között) a következők: a közösségi hálózatok, a blogok, valamint a kép- és videómegosztó portálok.

Mivel technológiaközpontú eszközrendszerekről van szó, amelyeket bonyolult retorika övez, megítélésük kapcsán józan szemléletre van szükség (Weller, 2011). Az új médiával kapcsolatban ugyanis viszonylag gyakran találkozunk olyan egyoldalú érvelésekkel,

amelyekből vagy hiányzik a kritika, vagy éppen a túlzott elutasítás jellemzi őket. Meggyőződésem azonban, hogy legjobb, ha egyik csapdába sem esünk bele. Az új médiának végül is mindnyájan potenciális felhasználói vagyunk, többnyire ténylegesen használjuk is, ami a kutatókra is igaz.

Az új média alkalmazásait a különböző kiadók is beépítik szolgáltatásaikba annak érdekében, hogy termékeik online jelenlétét megszilárdítsák (Collins, 2013). Megítélesem szerint leginkább ehhez a törekvéshez köthető azoknak a közösségi oldalaknak a megjelenése, amelyeket a tudomány művelőinek szántak. Ilyen például az Academia.edu (URL<sub>1</sub>) vagy a ResearchGate (URL<sub>2</sub>). Egy másik, sokak által használt közösségi oldal, a LinkedIn (URL<sub>3</sub>) némileg hibridnek tekinthető, mivel nemcsak kutatók, hanem számos szakma művelői is használják. A Mendeley (URL<sub>4</sub>) is ebbe a körbe tartozik, viszont ellentmondani látszik annak, amit az új média általános elvei sugallnának. Lehetővé teszi ugyanis, hogy a rendszer a kutatók oldaláról zárt maradjon, tehát számos funkció zártkörűvé tehető, vagy ki is zárható belőle a nyilvánosság (Collins, 2013). Mindenesetre ne felejtjük el, hogy itt kereskedelmi, profitorientált vállalkozásokról van szó.

Számunkra természetesen a legfontosabb a kutatók hozzáállása. Ők használnak néhány Web 2.0-s eszközt, ott és akkor, amikor ennek előnyét látják.

Jól tudjuk, hogy az informális kommunikációnak kiemelkedő szerepe van a tudományban, ezért nem igazán meglepő, hogy az új média (a fenti, vagyis a kutatóknak szánt és más, a nagyközönséget kiszolgáló) eszközei elsősorban a kutatók közötti kapcsolattartást segíthetik (Collins, 2013). Tény, hogy amíg nem álltak rendelkezésre közösségi hálózatok, azoknak a kutatóknak a köre, akikkel megoszthattuk gondolatainkat, azokra korlátozódott, akikkel rendszeresen kapcsolatban álltunk (Weller, 2011). E kör bővüléséhez kétségtelenül hozzájárult az új média. Hozzáteszem viszont, hogy azért az elektronikus levelezés is jelentős változást hozott már ezen a téren, miközben az e-mail sokkal régebbi, mint a Web 2.0. Ráadásul érdemes volna tudományos vizsgálatok útján megállapítani, hogy az online kapcsolatok jobbak-e vagy rosszabbak a szemtől szemben megvalósuló kapcsolatoknál. Kérdés az is, hogy ezek a hálózatok felülírják-e korábbi hálózatainkat, vagy kiegészítik őket (Weller, 2011).

Ne zárjuk ki azonban azt, hogy az új média és a tudományos kommunikáció céljaiban számos közös vonást találhatunk. Ez különösen igaz, ha tudományos kommunikáció alatt nemcsak a kutatási eredmények (lektorált) publikálását érthetjük, vagy nemcsak az informális kommunikációra gondolunk. A tudományos kommunikáció tágabb értelmezése magában foglalhatja a kutatók személyes életpályájának építését is (Procter et al., 2010). A kiadói aktivitás kapcsán említett közösségi oldalak ezt is szolgálják, főként avval, hogy a publikációk egy részét szélesebb körben teszik láthatóvá és elérhetővé.

Ha megnézzük, hogy a kutatók miként élnek az új média lehetőségeivel, azt látjuk, hogy nem térnek el eddigi prioritásaiktól és elveiktől, vagyis az új média használata megszokott viselkedésüket utánozza és erősíti.

Ha a közvetlen és valósidejű kommunikáció lehetőségét és mértékét nézzük, azt látjuk, hogy a kutatók esetében az interaktivitás szintje alacsony. Fontos szempont a személyes adatok kezelése, vagyis az, hogy a résztvevőknek mennyi személyes adatot lehet és kell nyilvánosságra hozniuk. Ez is alacsony szintű a kutatóknál (Collins, 2013).

Sokan közülük nem bíznak abban, ami nem esett át formális lektoráláson. Kisebbrészük gondolja azt, hogy a lektorálás jelenlegi formája fenntarthatatlanná válik, viszont jónéhányan vannak azon a véleményen, hogy a hivatkozási és felhasználási statisztikák, a felhasználó értékelések és kommentárok ki fogják egészíteni. Mivel a bizalom kiemelkedően fontos érték, óvatosak az eredmények megosztása tekintetében, ha olyan hordozóról van szó, amely a szerzői minőség megjelölésének nemszabványos formáját nyújtja (Procter et al., 2010). Ezt erősíti, hogy a kutatók valószínűleg akkor érzik magukat jól, ha kommunikációjuk közvetítő vagy moderátor útján zajlik. Feltételezhető, hogy nem szívesen osztanak meg személyes és szakmai információkat kiterjedt és ellenőrizetlen közönséggel. A kutatók bevezetett kommunikációs csatornákhöz való ragaszkodásának az is az oka, hogy fontosnak tekintik azt a minőségbiztosítást, amelyet a folyóiratok és a kiadók nyújtanak (Collins, 2013). Nem szeretik a túlzott kockázatokat, ami különösen érvényes az eredmények formális publikálására.

Mindkét szempont indokolja, hogy sokan nem tekintik az új médiát a formális publikálás teljes értékű helyettesítőjének. Pa-

radox módon ez különösen igaz a fiatal kutatókra. Ők a hagyományos csatornákat használják, míg a már „befutott” kutatók több szabadságot élveznek ezen a téren. Ezt némileg árnyalja, hogy a kisebb hagyományal rendelkező szakterületeken, főként a humaniorák és társadalomtudományok kutatói körében nagyobb a hajlandóság az eltérő publikálási gyakorlatra (Harley et al., 2010). Mindez igaz a közösségi oldalakra is. Azokon a tudományterületeken, ahol van hagyománya a széles körű együttműködésnek, ott nagyobb mértékben használják is ezeket (Collins, 2013).

Hogy milyen előnyökkel jár az új média használata, még azok a kutatók sem látják világosan, akik gyakran használják, többek között azért, mert gyors ütemben fejlődik és terjed. Ezt súlyosbítja az a tény, hogy felhasználói bázisa töredékes, azaz kevés szolgáltatás érte el azt a kritikus tömeget, amely ahhoz szükséges, hogy a pozitív hatások nyomán az egyes közösségekben széles körűen elterjedjenek. Hasonló bizonytalanság övezi a tudományos kommunikáció új formái értékének megítélését. Érthető tehát, amikor a kutatók addig halasztják a döntést arról, hogy egy adott szolgáltatást használjanak-e, amíg meg nem bizonyosodnak arról, hogy sok kollégájuk használja azt (Procter et al., 2010).

Jelenleg – akárhogyan nézzük is – összességében alig találunk bizonyítékot arra, hogy az új média használata rövid vagy középtávon gyökeres változásokhoz vezetne a tudományos kommunikációban. A Web 2.0-s szolgáltatások inkább kiegészítik a meglévő csatornákat, mintsem feleslegessé tennék őket (Procter et al., 2010). A kutatók – miközben az új eszközöket a meglévőkkel együtt használják – keresik a közösség média használatának megfelelő és hatékony módjait (Weller,

2011). Az új média tehát nem elmozdulást hozott a tudományos kommunikáció természetében, hanem a hagyományos kutatási funkciók, tehát az információ megtalálásának, megosztásának és szervezésének kiterjesztését nyújtja és teszi könnyebbé (Collins, 2013).

Hozzátehetjük, hogy ez a jelenlegi helyzet, tehát a változás lehetőségét kár lenne tagadnunk, viszont mértékét és jellegét nem könnyű prognosztizálni. Mindenesetre további (tudományos) kutatásokra van szükség, amelyek nyomán megismerhetjük, hogy miként használható legjobban az új média (Procter et al., 2010). Ennek jegyében érdemes foglalkoznunk az úgynevezett számítástechnikai fordulat gondolatával. Ez a fordulat a digitális bölcsészet és a társadalomtudományok ismeretelméleti szintű megújításának eszköze lehet. Lényege annak vizsgálata, hogy milyen hatással volt a technológia digitális összetevőjének középpontba kerülése arra, ahogyan a 21. század tudása információvá alakul. Ennek tágabb kontextusa az arról való gondolkodás, hogy a média változásai miként hatnak a megismerés változásaira (Berry, 2011). A kérdéskör interdiszciplináris vizsgálata megkezdődött, de még korai szakaszában van. Az mindenesetre látható, hogy ez a gondolat szorosan kötődik az új média meglétéhez.

Közben ne feledkezzünk meg arról, hogy a tudományos kommunikációt más hatások is érik. Megjelent például annak a lehetősége, hogy adatok eddig soha nem látott tömegét tudjuk létrehozni és elemezni, ami a tudományos kutatás számos területét nem kis mértékben újraformálta. A kutatási adatok nemcsak fontosak számos kutatási területen, hanem ezeket egyre gyakrabban publikálják is. Nem véletlen, hogy az adatokra való hivatkozás is fontossá vált, ezért egyaránt születtek erre megoldások a kereskedelmi és a nonpro-

fit szférában. Az utóbbira példa a DataCite kezdeményezés (URL<sub>5</sub>). A kutatók egy része egyre inkább igényli, hogy az adatok integráljanak a tudományos információk rendszerébe, aminek eredményeként a szerzők, olvasók, könyvtárosok meg tudják találni, kezelni és használni tudják ezeket, ugyanúgy, ahogy azt folyóiratcikkkel vagy könyvekkel tehetik (Weller, 2011). Tegyük hozzá, hogy szemmel láthatóan megvannak a korlátai annak, hogy a tudományos adatokat nyilvánossá tegyünk. Vannak ugyanis üzleti, biztonsági és a magánélet titkosságát érintő érdekek, amelyek ezt nem teszik lehetővé (The Royal Society, 2012).

Közben számolhatunk azzal, hogy a társadalomtudományok és a humán tudományok területén is megjelenik valami ahhoz hasonló, amit a természettudományokban a *Nagy Tudomány* elnevezéssel illetünk. Ez többek között annak köszönhető, hogy nagy mennyiségű, eleve digitális anyag felhalmozódott fel, amely vizsgálati anyagul szolgálhat társadalmi és kulturális folyamatok kutatásához (Manovich, 2012).

Nem elméleti megfontolások kérdése, hanem gyakorlati szempontból érdemes szem előtt tartanunk, hogy a tudomány művelői előtt nyitva áll annak a lehetősége, hogy információsan műveltté váljanak. Ehhez azokat a készségeket kell elsajátítaniuk, amelyek hozzásegítik őket ahhoz, hogy felismerjék, mikor van szükségük információra; megtanulják, hogyan kell tanulni; továbbá ismerjék, hogy miként szerveződik az információ, hogyan található meg, és hogyan használható fel a tanulásban (ALA, 1989). Bár ez a meghatározás – érthető módon – a tanulásra összpontosít, a kutatóknak is szól. Érdemes két készségcsoportot kiemelni belőle. Az egyik az információ hatékony felhasználása

egy adott probléma megoldására. Ez egy kutató esetében mindenképpen magába kell hogy foglalja a publikálást. A másik az információ szervezése, amely leginkább (és a kutatók esetében feltétlenül) azt jelenti, hogy a különböző forrásokból származó információkat mindenkinek magának kell megszereznie, nyilvántartania. Ez a személyes információmenedzsment (*Personal Information Management – PIM*), amely egyre több figyelmet kap, és amelyet úgy határozhatunk meg, mint azoknak a tevékenységeknek a gyakorlata és tanulmányozása, amelyeket annak érdekében végzünk, hogy a mindennapi használat céljaira, a megfelelő formában és minőségben jussunk információkhoz, továbbá szervezzük, karbantartsuk és visszakeressük azokat (Jones – Maier, 2003).

Az információs műveltség fentebb említett definíciója 1989-ből származik, maga a fogalom azonban még mindig csak egy viszonylag szűk kör számára ismerős. Ráadásul terminológiai problémák is adódnak. A *digitális írástudás* szókapcsolat ugyanis feltehetőleg sokkal jobb lenne a fenti készségegyüttes megnevezésére (Bawden, 2008). Ezt az elnevezést azonban kisajátítani látszanak annak a szemléletnek a képviselői, amely mindezt az információs és kommunikációs technikák hatékony használatára korlátozza.

A tudományos kutatás és kommunikáció, valamint az információs műveltség kapcsán érdemes elgondolkoznunk azon is, hogy a technológia demokratizáló hatásába vetett hit (Dalbello, 2011) elég-e önmagában. Szükség volna ugyanis arra, hogy a hálózati új média olyan, valódi együttműködéshez járuljon hozzá, amely továbbmegy a blogbejegyzéseken és hasonlókon, lehetővé téve az új gondolatokhoz, elméletekhez és gyakorlathoz vezető kritikai gondolkodást (Berry, 2011). A

számítógépes hálózatokat minden kutatásban használhatjuk és használjuk is, azonban ritkábban és kevesebb okból kellene ezt tennünk, különösen, ha kutatásainkat nem kísérik alapos elméleti és filozófiai meggondo-

lások (Weingart, 2011). Ehhez kíván hozzájárulni ez az írás.

Kulcsszavak: *új média, web 2.0, tudományos kommunikáció*

## IRODALOM

ALA (1989): *ALA Presidential Committee on Information Literacy. Final report*. American Library Association, Chicago, IL • <http://www.ala.org/acrl/standards/informationliteracycompetency>

Bawden, David (2008): Origins and Concepts of Digital Literacy. In: Lankshear, Colin – Knobel, Michelle M. (eds.): *Digital Literacies: Concepts, Policies and Practices*. Peter Lang, New York, NY, 17–32. • <http://www.soi.city.ac.uk/~dbawden/digital%20literacy%20chapter.pdf>

Berry, David (2011): The Computational Turn: Thinking about the Digital Humanities. *Culture Machine*. 12, • <http://www.culturemachine.net/index.php/cm/article/viewArticle/440>

Collins, Ellen (2013): Social Media and Scholarly Communications: The More They Change, the More they Stay the Same? In: Shorley Deborah – Jubb, Michael (eds.): *The Future of Scholarly Communication*. Facet, London, 89–102.

Dalbelo, Maria (2011): A Genealogy of Digital Humanities. *Journal of Documentation*. 67, 3, 480–506. • [http://www.academia.edu/556938/A\\_Genealogy\\_of\\_Digital\\_Humanities](http://www.academia.edu/556938/A_Genealogy_of_Digital_Humanities)

Green, Bill – Beavis, Catherine (2013): Literacy Education in the Age of New Media. In: Hall, Kathy – Cremin, T. – Comber, B. – Moll, L. (eds.): *International Handbook of Research on Children's Literacy, Learning, and Culture*. Wiley Blackwell, Oxford, 42–53. • [http://books.google.hu/books?id=XBqldEoKB8AC&pg=PA2008&clpg=PA2008&dq=Hall,+Kathy+\(ed.\):+International+Handbook+of+Research+on+Children's+Literacy,+Learning,&source=bl&ots=pET8evN2qk&sig=LQma5Z3sCp4G4a5yUn76t5jxIN4&hl=en&sa=X&ei=kkLyUpvB8StHQfR5YCYCQ&ved=0CE4Q6AEwAw#v=onepage&q=Hall%20Kathy%20\(ed.\)%3A%20International%20Handbook%20of%20Research%20on%20Children's%20Literacy%20%20Learning%20C&f=false](http://books.google.hu/books?id=XBqldEoKB8AC&pg=PA2008&clpg=PA2008&dq=Hall,+Kathy+(ed.):+International+Handbook+of+Research+on+Children's+Literacy,+Learning,&source=bl&ots=pET8evN2qk&sig=LQma5Z3sCp4G4a5yUn76t5jxIN4&hl=en&sa=X&ei=kkLyUpvB8StHQfR5YCYCQ&ved=0CE4Q6AEwAw#v=onepage&q=Hall%20Kathy%20(ed.)%3A%20International%20Handbook%20of%20Research%20on%20Children's%20Literacy%20%20Learning%20C&f=false)

Harley, Diane et al. (2010): *Assessing the Future Landscape of Scholarly Communication: An Exploration of Faculty Values and Needs in Seven Disciplines*. UC Berkeley: Center for Studies in Higher Education. • [http://escholarship.org/uc/cshe\\_fsc](http://escholarship.org/uc/cshe_fsc)

Jarrett, Kylie (2008): Interactivity is Evil! A critical investigation of Web 2.0. *First Monday*, 13, 3, • <http://firstmonday.org/article/view/2140/1947>

Jones, William – Maier, David (2003): *Report from the Session on Personal Information Management. Workshop of the Information and Data Management Program*. National Science Foundation Information, Seattle, WA

Manovich, Lev (2012): Trending: The Promises and the Challenges of Big Social Data. In: Gold, Matthew K. (ed.): *Debates in the Digital Humanities*. University of Minnesota Press, Matthew K. • <http://dhdebates.gc.cuny.edu/debates/text/15>

Procter, Rob – Williams, Robin – Stewart, James (2010): *If You Build It, Will They Come? How Researchers Perceive and Use Web, 2*. Research Information Network • [http://www.rin.ac.uk/system/files/attachments/web\\_2.0\\_screen.pdf](http://www.rin.ac.uk/system/files/attachments/web_2.0_screen.pdf)

The Royal Society (2012): *Science as an Open Enterprise*. The Royal Society, London • [https://royalsociety.org/uploadedFiles/Royal\\_Society\\_Content/policy/projects/sape/2012-06-20-SAOE.pdf](https://royalsociety.org/uploadedFiles/Royal_Society_Content/policy/projects/sape/2012-06-20-SAOE.pdf)

Weingart, Scott (2011): Demystifying Networks. Parts I & II. *Journal of Digital Humanities*. 1, 1, • <http://journalofdigitalhumanities.org/1-1/demystifying-networks-by-scott-weingart/>

Weller, Martin (2011): *The Digital Scholar: How Technology Is Transforming Scholarly Practice*. Bloomsbury Publishing PLC • [http://www.bloomsburyacademic.com/view/DigitalScholar\\_9781849666275/book-ba-9781849666275.xml](http://www.bloomsburyacademic.com/view/DigitalScholar_9781849666275/book-ba-9781849666275.xml)

URL<sub>1</sub> Academia.edu <http://academia.edu>

URL<sub>2</sub> ResearchGate <https://www.researchgate.net>

URL<sub>3</sub> LinkedIn <http://www.linkedin.com>

URL<sub>4</sub> Mendeley [www.mendeley.com](http://www.mendeley.com)

URL<sub>5</sub> DataCite <http://www.datacite.org/whatisdatacite>